

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію
Янчишиної Яни Валеріївни
„Мікротопонімія Центральної Хмельниччини”,
подану до захисту
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова
(Вінниця, 2021. – 293 с.)

Упродовж останніх десятиліть вивчення української мікротопонімії помітно активізувалося: систематизація топонімного фонду та залучення до обігу багатющого мікротопонімного матеріалу залишаються нагальним завданням вітчизняної ономастики, бо, наприклад, у західнослов'янській лінгвістиці вже здійснено не лише монографічне опрацювання мікротопонімів більшості етнографічних ареалів, а й сформовано електронний каталог цього класу топонімів. Мікротопонімні одиниці, загальноновизнано, є цінними експонентами культурних знаків, відтворюваність яких сприяє збереженню національної ідентичності народу-творця, але, зважаючи на низку соціокультурних реалій сьогодення, усне побутування частини з них, чимала їх кількість може зникнути безслідно, тому своєчасна фіксація цього яскравого репрезентанта національної онімії є необхідною умовою збереження національного пропріального фонду.

Безсумнівно, студії над мікротопонімами окремих регіонів України (з'ясування структурно-словотвірної організації, вивчення семантико-мотиваційних та функційних особливостей), їх монографічне та лексикографічне опрацювання дасть змогу зберегти важливий фрагмент національної онімічної системи. У цьому контексті актуальність дослідження Я. В. Янчишиної, присвяченого вивченню мікротопонімії Центральної Хмельниччини, що досі не була об'єктом наукових студій, є актуальним і для лінгвістики, і для низки суміжних дисциплін.

У роботі апробовано традиційні: лексико-семантичний, структурний, словотвірний аналізи та розбір мотивувальної бази власних назв дрібних

географічних об'єктів. Поєднання в межах одного дослідження результатів системного аналізу із з'ясуванням мотивів номінації підсилює комплексність аналізу та є кроком до глибокого, усебічного вивчення цього традиційного сектора національного онімного простору. Власне такий підхід до вивчення й опису мікротопонімії Центральної Хмельниччини, на нашу думку, уможливив успішне вирішення завдань теоретичного й практичного характеру, сформульованих на с. 20 дисертації та с. 2 автореферату.

Відзначимо солідну джерельну базу дисертації, що є результатом багаторічної копіткої праці дисертантки: шляхом експедицій та анкетування респондентів упродовж 2010–2020 років у 242 населених пунктах Центральної Хмельниччини зібрано понад 7 тисяч власних географічних найменувань мікрооб'єктів, які наведено в *Додатку Б* до дисертаційного дослідження. Останній у майбутньому, гадаємо, стане основою для укладання словника мікротопонімів Хмельниччини та універсального словника мікротопонімів України: матеріал подано за територіальним, потім за денотативним принципами, до кожної одиниці наведено її місцезнаходження і насамкінець зазначено загальну кількість зафіксованих одиниць того чи того класу мікротопонімів). Дбайливо і грамотно класифікований фактичний матеріал став основою для глибокого комплексного вивчення мікротопонімії семи районів Хмельницької області.

Хочемо також зауважити, що дисертаційне дослідження Я. В. Янчишиної виконане в руслі наукових студій „Проблеми філології: історія і сучасність”, які здійснюють викладачі кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Рецензована робота структурно впорядкована: складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та трьох додатків, з-поміж яких особливо цінними є згаданий вище перелік мікротопонімів Центральної Хмельниччини (*Додаток Б*), а також *Додаток В*, у якому у вигляді п'яти таблиць зафіксовано за класами мікротопонімів їхню продуктивність у межах семи районів

досліджуваної території Хмельницької області, розподілено досліджувані одиниці із вказівкою кількісних параметрів за структурою, дериваційними атрибутами, семантикою твірних основ, мотиваційною базою. На нашу думку, матеріали *Додатку В* у майбутньому можуть стати серйозним підґрунтям для типологічних студій української мікротопонімії.

Вступ має всі необхідні складники: переконливо аргументовані актуальність, наукова новизна та практичне значення роботи; чітко окреслено основні завдання (про що вже йшлося вище); на належному науковому рівні схарактеризовано теоретичні засади дослідження, аргументовано джерельну та термінологічну бази. Задекларована авторкою методологія цілком відповідає поставленим у дослідженні завданням.

Перший розділ „*Теоретичні основи вивчення мікротопонімії*” засвідчив добрі знання Я. В. Янчишиною спеціальної літератури, її уміння систематизувати джерела, коректно оцінювати роботи попередників, визначати головне в сучасному стані проблеми, бачити перспективи дослідження. Дисертантка доречно, посутньо й ґрунтовно аналізує історію трактування терміна „мікротопонім” в українській ономастиці із залученням праць провідних слов'янських учених, виокремлює шістнадцять диференційних ознак мікротопонімії і пропонує власне бачення її структури (мікрогідроніми + мікроороніми + мікрохороніми), пропонуючи п'ять засадничих положень для чіткого окреслення її обсягу (підрозділ 1.1.). Важливо, що Я. В. Янчишина, загалом підтримуючи узвичаєне в мовознавстві розуміння мікротопонімії, знаходить нові підходи до її аналізу.

У підрозділі 1.2. розглянуто історію вивчення мікротопонімів. Хочемо відзначити, що дисертантка простежила особливості вивчення назв дрібних географічних об'єктів в українському мовознавстві, починаючи від М. Максимовича й завершуючи сучасними студіями над мікротопоназвами, представленими низкою дисертаційних праць. У підрозділі 1.3. Я. В. Янчишина переконливо доводить вагомість етнолінгвістичного аспекта мікротопонімічних студій. Заімпонувало нам запропоноване дослідницею

розуміння мотиваційної характеристики як одного із способів експлікації культурно значущої інформації з пропріативів, бо віддавна практиковане в ономастиці виявлення *мотивів номінації*, по суті, являє собою з'ясування екстралінгвальних причин вибору або створення власної назви. Не можемо не погодитися з авторкою рецензованого дослідження, що поєднання результатів системного аналізу (семантики твірних основ і способу словотворення) із з'ясуванням мотивів номінації підсилює комплексність аналізу і „відповідає кращим стандартам, розробленим слов'янськими ономастами на сучасному етапі дослідження пропріальних одиниць” (с. 70).

Уважаємо, попередньо вміло проведений аналіз стану проблеми дав змогу виокремити основні аспекти власного наукового пошуку та окреслити завдання й перспективи дослідження, а також забезпечив логічність, чіткість, переконливість студій конкретного фактичного матеріалу.

Другий розділ (*„Структурно-дериваційні атрибути мікротопонімів Центральної Хмельниччини”*) присвячено розгляду структурно-дериваційної специфіки власних назв дрібних географічних об'єктів. Дослідниця спершу пропонує науковому загалові квантитативні параметри аналізованого шару мікротопонімії, подаючи у відсотках продуктивність мікрогідронімів, мікрохоронімів, мікрооронімів у всьому розмаїтті їхніх підкласів. Щодо структурної градації мікротопонімів, то цікавим виявився висновок про те, що найпродуктивнішими є прості пропріативи (близько 65%). Я. В. Янчишина пояснює це „тяжінням до природного назвотворення” (с. 94), з чим важко не погодитися. Хочемо відзначити глибину та різнобічність проведеного в цьому розділі словотвірного аналізу, який засвідчив традиційність способів та засобів деривації онімів досліджуваного регіону: понад 66% дериватів утворено лексико-семантичним способом і близько 34 % – морфологічним.

У третьому розділі дисертації *„Семантико-мотиваційні та функціональні особливості власних назв дрібних географічних об'єктів”* мікротопонімні одиниці проаналізовано за семантикою твірної основи та

мотиваційними відношеннями й описано вплив різних чинників на їхнє функціонування у мовленні українців досліджуваного регіону. Дисертантка, працюючи в руслі Хмельницької ономастичної школи і дотримуючись тих же засад, що і її науковий керівник професор М. М. Торчинський, розглядає спершу мікротопоніми відапелятивного (їх частка складає понад 58%), а потім відонімного походження (майже 32 %) та найменування з комбінованою семантикою твірних основ (близько 10 %). Привертає увагу детальна характеристика особливостей семантики мотивувальних лексем із урахуванням багатозначності вихідних основ, висловлені принагідно цікаві спостереження, що засвідчують цінність мікротопонімного матеріалу як для вивчення функціонування української мови, так і для істориків, етнографів, народознавців. Дисертантка традиційно для визначення семантики, про що вже йшлося, поділяє мікроойконіми на відапелятивні та відонімні, визначає як продуктивність кожної з груп, так і підгруп у їхніх межах. Наприклад, у групі відапелятивних ойконімів, безперечно, простежуються особливості місцевого рельєфу, ступеня її господарського освоєння, особливості рослинного покриву тощо (див. с. 71-73), Загалом у розділі трапляється чимало принагідних цікавих спостережень щодо екстралінгвальних чинників, які мають прямий стосунок як до творення, так і до функціонування мікротопонімів. Однак аналіз семантики твірних основ, на нашу думку, не зобов'язує дослідницю подавати словникові дефініції загальновідомих слів, наприклад, *голова, брехун, бухгалтер, вовк, собака, секретар, рукавиця, свобода монах, піп, вузька, срібна* тощо (див. с. 136-149), які не містять жодної етноспецифічної інформації і не дають якихось додаткових можливостей зробити висновки як про особливості мікротопонімії, так і про специфіку пізнання українцем цього регіону реалій довкілля. Завершують розділ цікаві соціолінгвістичні спостереження про вплив діалектного мовлення та певних соціальних процесів (зокрема змін до мовного законодавства і пов'язаних з ними процесів перейменування дрібних географічних об'єктів та змін правописних норм) на мікротопонімікон

Центральної Хмельниччини.

Висновки до окремих розділів і роботи послідовні та виважені. Вони так само, як і дисертація, чітко структуровані. Як у самих розділах під час аналізу, так і у висновкових положеннях до них дослідниця всі спостережені тенденції підтверджує кількісними показниками, і це, безперечно, увиразнює їх обґрунтованість.

Безперечно, ґрунтовне і багаторівневе наукове дослідження, яким є дисертація Я. В. Янчишиної, спонукає опонента до власних роздумів і міркувань, а також окремих зауважень, що виникли під час прочитання тексту дисертації та автореферату:

1. Перелік учених (с. 186), які займалися проблемами соціономастики, варто було б доповнити щонайменше прізвищами представників Ужгородської ономастичної школи Л. О. Белея, О. О. Белея, Л. В. Нуждак та М. І. Романюк. Зокрема М. І. Романюк 2005 року захистила дисертацію „Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст.”, а Л. В. Нуждак 2011 року – „Український ономастикон посттоталітарної доби крізь призму еколінгвістики”.

2. У підрозділі 1.2., аналізуючи історію вивчення мікротопонімів, Ви розглядаєте праці українських дослідників у слов'янському контексті, щедро залучаючи до огляду напрацювання російських і польських дослідників. Але, на нашу думку, незаслужено обійшли увагою інших західнослов'янських та південнослов'янських науковців, а також більшість білоруських, бо, окрім згаданих І. Я. Яшкіна та В. А. Жучкевича, варто було б згадати Я. М. Адамовича, М. А. Дарошку, В. М. Ємельянович, Г. А. Іванову, А. М. Прищепчик, В. А. Шклярика та ін.

3. У роботі вжито терміни, які, на нашу думку, потребують корекції і систематизації: *мікротопонімна система* (с. 29, с. 37), *топонімна система* (с. 52), *топонімічна система* (с. 67), *урбанонімічна мережа* (с. 56), *гірські денотати* (с. 159).

4. Кілька принагідних зауважень щодо способу інтерпретації

фактичного матеріалу:

- Ілюструючи процес трансонімізації в мікротопонімії, дослідниця мала рацію, не вдаючись до детальних пояснень, коли йшлося про оніми *Кавказ*, *Камчатка*, *Сахалін*, *Венеція*, *Карпати*, *Верховина* тощо, первісні об'єкти називання яких загальновідомі, але чому лепораріонім (назва заповідника) *Осташки* – трансонімізоване найменування (с. 118), варто було б пояснити.
- Услід за В. Горпиничем (праця 1999 року) дослідниця кваліфікує топоформант *-щина* як спільносхіднослов'янський (с. 123), хоча в українській ономастиці існує інший погляд на цей суфікс як загальнослов'янський, який виявився найпродуктивнішим в українській, білоруській, частково польській топонімії (див. працю Д. Бучка „Походження назв населених пунктів Покуття” 1990 року, с. 39).
- Класифікація мікротопонімів за семантикою мотивувальних лексем загалом дуже виважена й переконлива, проте, на нашу думку, належність мікрохоронімів *Бажантарня*, *Вапнярка*, мікроороніма *Вітрак*, гелоніма (назви болота) *Короташі* до групи асоціативних, а мікрогідроніма *Зелене* і дримоніма (назви лісу) *Терхун* (с. 179) до символічних мікротопонімів потребує додаткових пояснень.

5. Робота написана доброю українською літературною мовою, але, на нашу думку, авторка надміру захоплюється пасивними конструкціями (наприклад, див. с. 20 : „...застосовувалися такі методи”; с. 54: „ ...зібраний матеріал вивчається...”; с. 65: „...онім розглядається” тощо).

Загалом зазначені зауваження, міркування і пропозиції не стосуються принципових питань, а тому не заперечують високої оцінки та позитивних висновків про дисертаційне дослідження Я. В. Янчишиної. Авторка рецензованої праці продемонструвала глибоке знання аналізованої проблеми, добре володіння різноманітними процедурами вивчення й опису мовного

матеріалу, а також поняттєвим, термінологічним апаратом для його теоретичної інтерпретації. Роботу відзначають ретельність виконання, значний обсяг реферованої літератури з питань ономастики, лексикології, словотвору, етнолінгвістики тощо (близько 270 позицій). Стиль викладу матеріалу дослідження, основних наукових теоретичних положень і висновків забезпечує доступність їх сприйняття. Мовлення дисертантки відповідає всім вимогам наукового стилю.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи безперечні. Результати здійсненого Я. В. Янчишиною дослідження є важливими для подальших ономастичних студій завдяки теоретичному підґрунтю, зібраному й систематизованому джерельному матеріалові, перспективі майбутніх досліджень топонімії різних регіонів з урахуванням новітніх аспектів методології та результатів, виявлених під час детального аналізу мікротопоназв Центральної Хмельниччини. Практична цінність роботи полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані, як вже було зазначено, для укладання словника мікротопонімів Хмельниччини та універсального словника мікротопонімів України, а також Загальнослов'янського лінгвістичного атласу, наддністрянського діалектного словника та словника народної географічної номенклатури Хмельниччини. Зібраний та інтерпретований фактичний матеріал стане надійним джерелом для вивчення історії краю, традицій та інновацій найменувальних та перейменувальних процесів у мікротопонімії регіону, а також може бути залучений під час викладання курсів з ономастики, лексикології, діалектології, лінгвокультурології тощо.

Опубліковані авторкою 16 одноосібних статей (з-поміж яких 6 – у виданнях, рекомендованих ВАК України, 1 – у закордонному збірнику наукових праць (Японія), 9 – в інших виданнях) відбивають зміст дисертаційного дослідження, формують чітке уявлення про його концепцію та досягнення. Автореферат дисертації Я. В. Янчишиної повністю відображає зміст її роботи; основні теоретичні положення й найвагоміші практичні

результати якої належно апробовані на 35 міжнародних, всеукраїнських, міжрегіональних і регіональних конференціях та семінарах, а також звітно-наукових конференціях викладачів та аспірантів Хмельницького національного університету (2013–2015, 2018–2020).

Вважаємо, що дисертація „Мікротопонімія Центральної Хмельниччини” є ґрунтовним, самостійним та різнобічним дослідженням цікавої й актуальної проблеми, яке повністю відповідає всім вимогам „Порядку присудження наукових ступенів” від 24.07.2013, № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015) до праць, поданих до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, а його автор – Яна Валеріївна Янчишина – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Доктор філологічних наук,
професор кафедри історії та культури
української мови
Чернівецького національного
університету
імені Юрія Федьковича

Н. С. Колесник

